

SZILÁGYI LÁSZLÓ

A dualizmus kori választások tétje

Lónyay Menyhért politikai pályája

Az 1867–1918-ig tartó korszak a magyar államiság és alkotmányosság számára békés építkezés és bizonytalan jövővel terhes időszak volt. A biztonságot és kiszámíthatóságot maga a kiegyezéssel adta, a bizonytalanságot és a feszítő kétségeket pedig ugyanaz, csak éppen merevségével az ellentétbe átcsapva: a rendszer kereteinek politikai és társadalmi megváltoztathatatlansága.

A korszak parlamenti képviselőválasztásainak tétje e két erő dinamikáját mutatja, s a történettudományban lényegében két nagy iskola alakult ki annak megfelelően, hogy melyikre helyezték a hangsúlyt. Gerő András már műve elején egyértelművé teszi: a választások és annak törvényi szabályozása lehetetlenné tették, hogy a parlamenti helyekért folytatott politikai küzdelemben a kiegyezést megkérdőjelező ellenzék, a függetlenségi és 48-as párt (pártok) győzhessenek. Az 1990-es évektől kibontakozó kutatások Szabó Dániel ösztönzésére pedig bemutatják a választások valódi politikai jelentőségét, azt, hogy a kortársak – legalábbis 1906-ig – igazi alternatívák közötti választásként éltek meg helyi szinten a három-, majd ötévente megrendezésre kerülő képviselőválasztásokat. Ugyanakkor maguk az ellenzéki pártok voltak korlátai a nyugati értelemben vett parlamenti váltógazdaság kialakulásának, nem pedig az állami, kormánypárti erőszak és korrupció: az ellenzék országosan nem állított annyi ellenjelöltet a választókerületekben, hogy a siker reményével szerezhesse meg a képviselői helyek többségét. Az alábbiakban Lónyay Menyhért politikai pályáján keresztül láthatjuk, hogy a kedvező pénzügyi-politikai-családi pozíciók és a konkrét politikai sikerek, pl. képviselőválasztási győzelmek közé nem lehet automatikus egyenlőségelet tenni. A kor a változások kora, múlt és jövő feszültségében. Szellemisségét áthatotta Széchenyi István Hitelének (1830) utolsó szavai: Magyarország nem volt, hanem lesz! De hogyan és mikor lehet megélni igazán a jelent?

A korszak elejének egyik meghatározó politikusa, a Széchenyit példaképének és mesterének tekintő Lónyay Menyhért a két tendencia foglya és áldozata lett. Célja a kiegyezéssel rendszer stabilitásának elősegítése, egy erős kormánypárt megteremtése, az ország pénzügyeinek rendezése és a szükséges modernizációs reformok megvalósítása volt. Ugyanakkor 1872-re korrupciós vádak keresztüztüzébe került, elszigetelődött, csalódott a politikában és azokban a politikustársakban, akik közül többnek a választásokon éppen ő egyengette útját. A politikai pályáját bemutató sematikus és

negatív képen Cieger András kutatásainak köszönhetően lehetett és lehet változtatni, elsősorban a 2008-ban megjelent monográfia révén.¹

A képviselőválasztások általános tétjére fókuszálunk tehát, Lónyay Menyhért politikai pályáját egy egész korszak és belső ellentmondásai tükröként kezelve.

Miért tehetjük ezt? Elsősorban megdöbbenően sokszínű tevékenységei okán. Nemesi származása, gróffá történő emelése, nagybirtokai, gazdasági-pénzügyi tevékenysége, polgári, nagykereskedő családból származó felesége, széles körű családi-baráti kapcsolatai, magyar pénzügyminiszteri, a közös monarchia pénzügyminiszteri tisztsége, miniszterelnöksége, majd mérsékelt ellenzéki parlamenti szereplése miatt, de az MTA elnökeként és a református dunamelléki egyházkerület világi főgondnokaként betöltött helye révén is joggal számíthat a figyelemre.

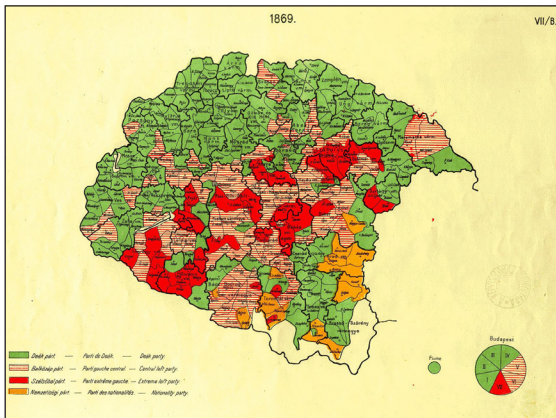
A választások tétje

A korszak parlamenti képviselőválasztásai három területen is újra és újra kimondva vagy kimondatlanul, de komoly tétként jelentkeztek:

- a nemzetpolitika
- a társadalmpolitika
- a hatalmpolitika (a közjogi kérdés).

A választások nemzetpolitikai tétje

A választások egyik – sokszor kimondott – tétje a magyarság politikai vezető szerepének fenntartása és erősítése volt. Az 1869-es választási térképre² pillantva láthatjuk, hogy a Deák Párttal szembenálló függetlenségiek szavazóbázisát inkább a magyar lakta területek adták, ráadásul a nemzetiségi politikusok passzivitásba vonultak. A Balközép és a „Szélsőbalpárt” összefogásának esélye pedig tovább növelhette a függetlenségiek súlyát, győzelmük így magát a kiegyezéssel rendszert vesélyeztette volna.

lenségiek súlyát, győzelmük így magát a kiegyezéssel rendszert vesélyeztette volna.

Lónyay miniszterelnöki szereplése elősegítette a Deák-párt pozícióinak megőrzését és a Balközépet a megegyezés felé terelte. Feladatát betöltötte.

Az 1875-ös fúzióknak azonban már nem akart és nem is tudott részesévé lenni. A babérok nem ő, hanem Tisza Kálmán aratta le. Március 3-i képvis-

¹ CIEGER ANDRÁS: Lónyay Menyhért 1822–1884. Századvég Kiadó, Budapest, 2008. [CIEGER, 2008]

² A magyarországi országgyűlési képviselőválasztási kerületek térképei 1861–1915-ig. Tervezte: Dr. Fodor Ferenc. OK jelzet: 471.024. <https://mpgy.ogyk.hu/mpgy/valasztasiterkep/>

selőházi beszédében örömét fejezte ki a két nagy párt egyesülése felett, és támogatta a kormányt. Továbbra is az 1867-es kiegyezés talaján állt, de meg akarta őrizni függetlenségét. Párttársai előtt elmondott búcsúbeszédben tükröződik az az európai, s különösen közép-kelet-európai sajátosság, amely a liberalizmus mozgalmi szakaszának végét, a konzervatív-liberális ellentét átértékelését, a megőrzés és kiérlelt modernizáció szükségességét hangsúlyozta: „én mindent, mi a magyar államiság és nemzetiség biztosítására szolgál, nemcsak konzerválni, de erősíteni és tovább fejleszteni akarom.” Emellett konzerválni kívánja a közjogi kiegyezést, önmeghatározásában ugyanakkor szerepel továbbra is a szabadelvű jelző, de nem ideológiai alapon. Az egyik határ itt szintén a magyarság védelme: „Reánk nézve káros volt és káros lehet pusztá szabadelvű teóriák végett háttérbe szorítani a legfontosabb érdekeinket, kivált nemzetiségi politika terén.” Programja tulajdonképpen átfogó és valamennyi őt megelőző (Andrássy Gyula) és követő miniszterelnök programjának megfelelő, elnevezésének pedig a *Haladást* választotta volna: 1. Magyarország rendezett és alkotmányos állam legyen; 2. Anyagi és szellemi felvirágzását kell előmozdítani; 3. Az ország „erejét fokozni és fönnállását biztosítani.”

A program és személyiségjegyei közötti feloldhatatlan ellentétet mutatja, hogy egy ilyen program csak erős kormánypárttal valósítható meg (ahogyan azt maga Lónyay is szerette volna), de most mégis ezt állapítja meg: „megkönnyebbülve érzem lelkemet, hogy a pártfegyelem nyűge alól megszabadultam.”³ Mi lett ennek a célkitűzésnek a végeredménye általában és Lónyay legkedvesebb, ott-honi választói között, a Felvidéki, Kászonyi, Munkácsi és Tiszaháti választókerületeket magában foglaló Bereg megyében?

A korszak végén (1910-ben) a statisztikusok nem említve a – főleg a zsidóságot és a németiséget érintő – asszimilációból származó többletet, elégedetten konstatálhatták: „A magyarság erejét bizonyítja, hogy az anyaország 63 vármegyei törvényhatósága közül 31-ben van abszolút és 4-ben relatív többségben”.⁴ Kiemelik, hogy 1900–1910-ig az utolsó tíz év alatt két megyében küzdött ki a magyarság a relatív többséget, s ezek közül az egyik éppen Bereg volt (a másik Brassó). Mindenki tudta azonban, hogy az értékelés előjele könnyen megfordítható: a magyarság csak a vármegyék kevesebb mint felében volt abszolút többségben, s nemzetiségek erősödő nacionalizmusa között a szerbek és románok már a határon túli anyaországaik támogatására is számíthattak. Beregben ekkor a 235 656 főnyi polgári népességből 113 090-nek (48%) volt magyar az anyanyelve és 100 918-nak (43%) rutén (ruszin). A vallási megoszlás még inkább megmutatja a vallásos magyarság relatív gyengeségét, hiszen a 61 106 református mellett 117 435 görögkatolikus és 33 660 izraelita polgár is volt.⁵

³ Reform, 1875. márc. 5. (63. sz.). Idézi: CIEGER, 2008. 411.

⁴ Magyar Statisztikai Közlemények, 42. kötet, 7.

⁵ Magyar Statisztikai Közlemények, 42. kötet, 217.

A választások társadalmi tétje

A korszakban a választásra jogosultak számának csökkenése figyelhető meg, s már a kortársak is bírálták a választási visszaéléseket. Ugyanakkor a választójog az 1848. évi áprilisi törvénynek (1848:V. tc.) megfelelően cenzushoz kötött volt, így jól tükrözte a társadalomban és gazdaságban végbemenő változásokat. A szabályozás alapvetően megfelelt a XIX. századi modern európai polgári államokban bevett gyakorlatnak.

A választójog a Magyarországon született vagy honosított, 20. életévüket betöltött férfiakra vonatkozott: feltétele volt a régi jogosultság, vagy a 300 ezüst értékű ház, föld, vagy az úrbéri értelemben vett 1/4 telek, kézművesként az 1 segéd, gyárosként, kereskedőként a gyár, illetve kereskedelmi telep, mindezek hiányában legalább 100 ezüst forint évi jövedelem, vagy legalább az értelmiségi hivatás. Választhatók voltak mindazok, akik a fentebbi feltételeknek eleget tettek, s betöltötték 24. életévüket is – ezzel a törvényhozók a vagyont, a kort, a tapasztalatot, valamint a tudást értékelték. Az 1867-es kiegyezést követő két országgyűlési választást (1869-ben és 1872-ben) még ennek a törvénynek megfelelően bonyolították le.

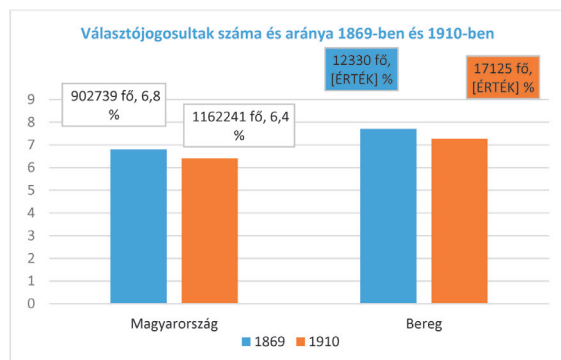
A kiegyezést követően elfogadott új választójogi törvény (1874. évi XXXIII. tc.), ügyelve a rendszer biztonságosabbá tételére, kiszámíthatóságára és konszolidálására, már a jogszerűítés elemeit foglalta magába egyfelől a cenzus burkolt emelésével (így az adóhátralékosok kizárásával, a tulajdon helyett a jövedelemhez, adóhoz kötéssel), másfelől az egyenlőtlen választójogi beosztással, harmadrészt a nyilvános szavazás kizárólagossá tételével.

Az „eredmény”: a választásra jogosultak aránya sem országos, sem megyei szinten soha többé nem érte el az 1874 előtti szintet!

Összességében a cenzus egy olyan réteget engedett választójoghoz, amely a kor felfogása szerint egyáltalán hivatott lehetett arra, hogy a haza nagy kérdéseiről önálló véleményt alkothasson. Ehhez családi (szellemi-vagyoni) örökség, tapasztalat (nemesség, városi polgárság), és/vagy mástól független életmód (kellő tulajdon, jövedelem a paraszti és a feltörekvő polgári rétegek körében), illetve tudás (értelmiségi hivatás) szükségeltetett.

A választójogosultság éppen ezért lett politikai vita tárgya elsősorban a korszak végén: ami korábban eredmény volt s általános nyugat-európai sajátosság, az később lett egyre feszítőbb kényszer, és minősülhetett jogszerűítésnek.

A diagram mutatja, hogy a választójogosultak száma Magyarországon és Bereg megyében is számszerűen némileg nőtt (egyik oka, hogy 1867 után az izraelita vallásúak is szavazhattak), de korántsem érte el

a népességgyarapodás ütemét, s arányaiban jelentősen csökkent. A korszak legutolsó választásán 1910-ben is Beregben a 235 656 polgári népességnek 7,3%-a (mintegy tizenhétézer felnőtt férfi) volt választójogosult, a korszak elején még elért 7,7%-kal (tizenkétezer fővel) szemben. Magasabb adatok az országos átlagnál, s a ténylegesen választói potenciált jelentő felnőtt kor és nem szerint, így a 24 éven felüli férfi népesség kb. 36%-a állt! A választhatóságnak tehát – az aránycsökkenés ellenére – számszerűen is volt súlya.

Beregben a magyarság aránya és azon belül a nemességé nem volt magas: a régi jogosultak száma 1869-ben csak 1694 fő – a választójogosultak 13,7%-a volt –, a korszak végére ez a réteg kihalt. Értelmiségit pedig mindössze 522 főt írtak össze, s a korszak végén is csak 1033-at. A föld kategória is csak másfélszeresére nőtt (8645 főről 13637-re). A kereskedelem, ipar, gyár, jövedelem viszont 616 főről 2044-re bővült! Lónyay kerületében a Tiszaháton a választójogosultak száma (1865, 1869 és 1872-ben): 627, 3982 és 3351 fő volt!⁶ A politikai következtetés mindebből egy olyan politikus számára, aki helyi szinten befolyásos volt és történelmi-családi kapcsolatokra számíthatott: az egyébként is szűk választói közönségre építeni, azt koncentrált erőként – a rokonság és elvi társak számára további mandátumok megszerzése érdekében – felhasználni és hatalomközpontosítás tapasztalatait országos szinten kamatoztatni.

Lónyay a választójogosultak alacsony számát, súlyát és ennek jelentőségét tehát nem érzekelte. Sőt, az 1872-es választójogi törvényjavaslatban inkább a szűkítés fogalmazódott meg a kiegyezéssel rendszer politikai stabilitásának elérése és a gazdasági megerősödés érdekében. Már az 1872. szeptember 4-én megnyitott országgyűlési trónbeszéd is a választások tisztasága és nyugalma érdekében szorgalmazta a jogalkotást: „A választási mozgalmak újabban is igazolták, mennyire múlhatlanul szükséges az 1848-kí választási törvények hiányainak javítása és pótlása, hogy a választás szabadsága, a pártszenvédelem hullámzása között, minden oldalról lehetőleg biztosítottassék.”

Miniszterelnöksége alatt fogadta el a parlament a céheket felszámoló és a szabad ipargyakorlást biztosító ipartörvényt, és ekkor született meg az egységes fővárost, Budapestet létrehozó 1872. évi XXXVI. törvénycikk is. Az 1872 februárjában benyújtott új választójogi tervezet azonban a hároméves ciklust ötre kívánta emelni, és csökkentette volna a választók számát. Lónyay törvényjavaslatával szemben az ellenzék az obstrukció fegyverét használta: az agyonbeszélést, a heves ellenállást, így az megbukott, Lónyay pedig ezért is kényszerült távozni posztjából.

Lónyay javaslatai helyességének egyik elemét azonban az idő igazolta: a hároméves választások valóban állandó politikai forrongásban tartották volna a közéletet, a ciklust végül 1887-ben már öt évre meghosszabbították. A legfőbb érv itt is az volt, hogy a honatyák a rövid ciklus miatt hamarosan saját újráválasztásukra koncentrálnak és nem a „hon javára” tevékenykednének a parlamentben.

Lónyay azt is jól látta, hogy a fontos törvényjavaslatok elodázása, obstrukciós megtörése – ahogyan történt egészen a korszak végéig, a Tisza István által kezde-

⁶ Főrendiházi irományok, 1872. V. kötet, CCLXXIV. szám, 367. o. Kategóriák szerint ugyanott: 381. o., 393. o., 405. o., 417. o., 429.o. Lakosság száma: 367. o.

ményezett változtatásig – a parlamentarizmus lényegét kérdőjelezi meg: „A szólás-szabadság drága kincs, őrizzük meg ezt az által, hogy vissza ne éljünk vele. (Élénk helyeslés jobb felől.) De ha önök mindazon fontos teendők elintézését, a mint mondják, erőszakos eszközökkel is meg akarják akadályoztatni, a melyeknek még ezen ülészak alatt leendő elintézését az ország érdeke sürgősen követeli: akkor ezen mulasztásért a felelősség nem a kormányt és a többséget, hanem azokat terheli, kik ezen fontos törvények létrejöttét minden módon, még erőszakos húzása által is a vitásnak, megakadályozzák. (Helyeslés jobb felől, ellenmondás bal felől.)”⁷

Az eddigi két témát/tételt (nemzet- és társadalompolitika), Lónyay szempontjából az alábbiakban lehet összefoglalni: liberális és szabadpiaci reformok híve volt, de a törvények tiszteletét, a társadalmi összefogást és a nemzeti érdek védelmét még a szabadelvű ideológiánál, az egyéni szabadságnál is fontosabbnak tartotta. „Akard a rendet, a szabad intézménnyel józanul párosult rendet – tehát erős kormányt, rendszeres parlamentet [...]”⁸ A sajátosságokat lekicsinylő absztrakt liberalizmust, – „kozmpolitizmus”-nak tartva – elutasította: „Magyarország magyar legyen, tehát ne csak azt nézzük, mi liberális, mi demokratikus, de mi mellett a Sz. Ist. [Szent István-i állam] épsége és Magyarország magyar maradjon. Ez áll nálam mindenekfelett, ennek még a szabadságot is alárendelem.” A kozmpolitizmus képviselői szerinte „hollók”. „Hollók ők, kik a fényes után kapkodnak, gyermekek, kik tüzes üszökkel játszanak.”⁹ A reformkor fiatalos, lánglelkű időszakában is tele volt kétségekkel – mentorához, Széchenyi Istvánhoz hasonlóan –, így az 1849-es bukás szükségszerű következménye lett az állammegőrző liberális és a konzervatív vonások felerősödése.

A választások hatalompolitikai, közjogi tétje

Az 1867-es kiegyezés (a korban, még Deák is „kiegyenlítés”-nek is említette) a birodalom két fele, „a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok” (azaz Ausztria) és Magyarország (a „Magyar Szent Korona országai”) számára közössé tette a kül-, a had- és az ezeket fedező pénzügyet. A leírás és értékelés ma már tankönyvi ismeret: a kiegyezési rendszer a közös valutával, a piaccal, hadsereggel és külüggyel a birodalmi egységet, a gazdasági kiszámíthatóságot, annak fejlődési biztosítékát jelentette, a dualista berendezkedés pedig a kétközpontú birodalom mindkét felében annak alkotmányosságát. Ezt védte a Deák-párt majd 1875 után utódpartjai a Szabadelvű Párt, majd a Nemzeti Munkapárt. S ezt kívánta megváltoztatni az ellenzék (a korai időszakban a Balközép, a Függetlenségi Párt) úgy, hogy az önálló nemzeti bank, a hadügy, s a nagyobb külügyi függetlenség lehetőségeit kereste.

⁷ Lónyay Menyhért gróf, miniszterelnök felszólalása: Képviselőházi napló, 1869. XXII. kötet, 452. országos ülés 1872. március 5. 149.

⁸ Lónyay Menyhért könyvvázlata, 1872 körül. MTAK Kt. Ms. 5306/23a.

⁹ Lónyay Menyhért beszédvázlata a párttanácskozmány előtt, 1872 körül. MTAK Kt. Ms. 5306/22a. Lásd CIEGER, 2008. 298.

A választások egyik tétje tehát közjogi kérdés volt. A kormánypárt szavazóbázisát főleg a magyar nacionalizmustól tartva éppen ezért a nemzetiségi területek adták.

Lónyay Menyhért politikai pályája ezt a képet erősíti. Eredményes követi szereplése Beregből az 1843–44-es majd az 1847–48-as diétán megalapozta választási győzelmeit a következő korszakban is. Egymás után (öt alkalommal) a családi háttérrel és birtokokkal biztosított kerületben, (Tiszahát-Beregszász) választották képviselővé. 1869-től négy távolabbi kerület következett, majd miniszterelnöki lemondása után utoljára ismét visszatért „Beregországba”.

Képviselőségének adatai:

- 1848.07.05–1849.08.13. Tiszahát-Beregszászi kerület, ciklus végéig.
 1861.04.06–1861.08.22. Tiszahát-Beregszászi kerület, Felirati Párt, ciklus végéig.
 1865.12.14–1867.04.08. Tiszahát-Beregszászi kerület, Deák Párt, lemondása kinevezés miatt.
 1867.05.07–1868.12.09. Tiszahát-Beregszászi kerület, Deák Párt, ciklus végéig.
 1869.04.22–1869.05.20. Tiszahát-Beregszászi kerület, Deák Párt, Lemondás több kerületben történt választás miatt.
 1869.04.22–1870.05.31. Pozsony II. – Pozsony város és Váralja II. kerület, Deák Párt, lemondása kinevezés miatt.
 1872.01.09–1872.04.15. Versec/városi kerület, Deák Párt, ciklus végéig.
 1872.09.03–1875.05.24. Pozsony II. – Pozsony város és Váralja II. kerület, Deák Párt, ciklus végéig.
 1876.09.28–1878.06.29. Zenta, városi kerület, mérsékelt pártonkívüli, ciklus végéig.
 1878.10.19–1881.06.01. Tiszahát-Beregszászi kerület képviselője, mérsékelt pártonkívüli, ciklus végéig.

Cieger András a következő sajátosságokat emelte ki választási győzelmeiből:

- Győzelmeit kizárólag nemzetiségek által sűrűn lakott, a mai Magyarország területén kívül fekvő megyékben aratta.
- Szülőföldjén kívül városi kerületekben indult (bár maga Bereg választóinak összetételét is jelentősen befolyásolta Beregszász város polgársága).
- Kevés alkalommal töltötte ki teljesen mandátumát, ugyanis sokszor szerepelt pótválasztásokon miniszteri tisztségei miatt.
- A távoli megyék választásain történő megmérettetés háttérben családi stratégia és a kormánypárt érdekei húzódtak meg, s ezért
- több olyan kerületben is harcba szállt egy-egy előkelőbbnek tűnő mandátumért, ahová semmi sem kötötte.
- Lónyay számára a beregi képviselőség tulajdonképpen egyfajta biztosíték, végső megoldás volt.

A választások sorából kiemelkedik az 1872-es, amely – öt évvel a kiegyezés megkötése után – már elvileg megkérdőjelezhetette volna a közjogi alapon történő pártszerveződések indokoltságát, hiszen a magyarság kitűzött céljához, az önálló államiság (birodalmon belüli) elismeréséhez hozzájutott. Továbbra is kérdés maradt azonban, hogy lehet-e ezeken a kereteken tágítani!? Sejtteni lehetett, hogy a régi formában (az 1865-től kialakult pártok színeiben) és a szélesebb választójogot biztosító 1848. évi V. tc. alapján talán utoljára csapnak össze az ellenfelek, és döntenek a magyar választópolgárok a kiegyezés és a dualista rendszer mellett vagy az ellen.

Az ellenzék egy része továbbra is a kiegyezés megváltoztatását szorgalmazta, Lónyay pedig ezzel szemben képviselőként, pénzügyminiszterként (1867. február 20. – 1870. május 21.), közös pénzügyminiszterként (1870. május 21. – 1871. november 14.), de különösen miniszterelnökként (1871. november 14. – 1872. december 4.) mindent megtett a kormánypárt győzelméért. Tóth Vilmos belügyminiszter szerint ekkor, „az eredmény – ha kedvezőtlenül üt ki – nem csak az eddigi viszonyok végleges megszállását, a kivívott reformok további fejlődését kockáztatná, hanem kihatna ez az ország, sőt az egész birodalom sorsára...”

A választást a korban hosszú ideig (a Bánffy-féle 1896-os választásig) a legnagyobb indulatokat kiváltó, legtöbb korrupcióval vádolt választásnak tartották. A kormánypárt megszerezte a parlament 61%-os többségét – a vártnál kisebb mértékben, de az előző ciklushoz képest is tíz-húsz fővel növelte képviselői számát. Ráadásul a korabeli számítások szerint 79 főnyi (a Deák-párt kb. harmada), Cieger András számításai szerint 40–50 olyan kormánypárti honatya foglalt helyet, aki vagy szoros barátságban, rokonságban állt a Lónyayakkal, vagy a miniszterelnök és a család támogatásának köszönhetően jutott mandátumához. Lónyay is az ellenzék támadásainak keresztútjába került, s ez nagy szerepet játszott lemondásában.

A fenti leírás azonban több olyan ponttal kiegészíthető, amelyek azt mutatják, hogy a korszak vezető politikusaként a miniszterelnök nem egyszerűen irányítója volt a folyamatoknak, hanem maga is sodródott azokkal.

A dualizmus korában nem volt szükségszerű, de a parlamenti szokásjog megkövetelte, hogy egy miniszterelnök választókerületben is megmérettesse magát, s képviselőként is a tisztelt ház tagja legyen. Lónyay a parlamentbe úgy került be – közös pénzügyminiszterségét maga után hagyva és miniszterelnökké kinevezve, – hogy 1871. december 26-án időközi választáson győzött Ivánka Imrével szemben Versec szabad királyi városban (Temes megye). Itt több mint ötszáz szavazattal előzte meg ellenfelét. Két nappal később, december 28-án Sátoraljaújhelyen a közös külügyminiszterré lett gr. Andrassy Gyula megüresedett helyén szintén indult vagy indították. Mai napig nem tudjuk, hogy kik és miért jelölték; végül az ellenzék aspiránsát, a helyi másodalispánt választották meg 37 szavazatnyi különbséggel! A vereség ráadásul azért is lehetett kellemetlen, mert annak az Andrásynak a kerületében történt, amelynek minisztere volt Lónyay, akinek kormányát változatlan összetételben megörökölte, s akivel akkor és később sem sikerült bizalmi viszonyt kialakítania.

Ugyanilyen különös és ellentmondásos volt az 1872-es nyíregyházi választási szereplése, szerepeltetése, ezért érdemes részleteit jobban megismerni.

A vármegyei választmány, az országos és a nyíregyházi gyakorlattal ellentétben, megvalósította az Országos 48-as párt egyik célkitűzését: június 19-i 8. sz. határozatával titkos szavazást rendelt el a hat vármegyei kerületben azért, hogy „az országszerte nagymérvet öltött vesztegetések lehetőleg korlátoztassanak, és a választópolgárok szabad akaratnyilvánítása biztosíttassék.” A választó, miután a küldöttség előtt megjelent, s nevét feljegyezték, az elnöktől egy pálcát kapott. Egyedül lépett a tégl- vagy deszkafallal, függönnyel elválasztott szavazóhelyiségbe és az ott felállított, a képviselőjelölt nevével és pártjának színével jelölt ládák egyikébe dobta botját – voksát. (A Deák-párt színe általában a vörös, baloldaliaké a fehér. A ládákat szabvány szerint felnyitható fedéllel, oldalukon 5 láb magasságban egy vízszintesen vágott, 6 láb (1,8 m) hosszúságú, másfél hüvelyk (3,9 cm) szélességű perselyszerű nyílással és 3 lakattal kellett ellátni. A nyílás alatt a pálcák leengedésére egy 6 hüvelyk (15,8 cm) széles deszka szolgált. A lakatok kulcsai közül egy az elnöké, a másik kettő a „pártbeli bizalmi férfiaknál” volt. Ha a ládákban a pálcák fennakadtak, az elnöknek, a két bizalmi jelenlétében jogában állt a ládát kinyitni, és a pálcákat megigazítani. A szavazás végével a pálcákat – a törötteket nem véve figyelembe – nyilvánosan összeszámolták.

Ebben a ciklusban Lónyay Versec/városi kerületének, majd Pozsony város és Vár-alja II. kerületének lett Deák-párti képviselője. Ugyanakkor 1872-ben felléptették Nyíregyházán is, ahol a helyi Deák-párt vele, egy országosan elismert névvel próbált a „kurucos”, ellenzéki Szabolcs választókerületeivel szemben mandátumhoz jutni.

A választás pikantériáját az adta, hogy Nyíregyháza a megyei kerületekkel szemben (és az általános országos gyakorlatnak megfelelően) nem használta ki az 1848:V.tc. nem egészen világos megfogalmazását a választások mikéntjéről: „A szavazás a szavazó nevének a küldöttség általi feljegyzésével, s valamint a szavazatok összeszámítása is nyilván történik.”). A kérdés úgy merülhetett fel, hogy a „nyilván” szón a választási eljárás nyilvánosságát, ellenőrzését értették vagy a szóbeli szavazást? Nyíregyházán nem titkos szavazással, hanem teljes nyíltsággal bonyolította le azokat. A megyei Levéltárban rábukkantunk a választás menetét pontosan leíró rendelkezésekre.¹⁰

Nyíregyházán elvileg a nyílt szavazás ezzel szemben megmutathatta a hatalmi beavatkozás erejét és korlátait. Gr. Lónyay Menyhért, Magyarország miniszterelnöke 169 szavazattal vereséget szenvedett Vidliczkay Józseffel szemben. (A balközép párti politikus 812 szavazatot kapott, míg Lónyay 643-at.)

A választási fiaszkót úgy lehetett értelmezni, hogy Nyíregyházán még a nyílt szavazás ellenére sem sikerült magának a miniszterelnöknek győznie, miközben a titkosan és tisztán választó megyei kerületek többségében győzött az ellenzék. Az ellentéteken felül azonban több olyan mozzanat emelhető ki, amely szerint nem minden esetben voltak igazak a választási erőszakról szóló helyi és országos beszámolók.

¹⁰ A megyei kerületi választásokat öt láb (1,58 m) hosszú és egy hüvelyk (2,634 cm) átmérőjű pálcákkal, botokkal valósították meg, s valóban ki akarták és ki is tudták zárni mindenféle hatalmi, kormánypárti erőszak és befolyás lehetőségét. Lásd SZILÁGYI LÁSZLÓ: Egy titkos parlamenti választás Szabolcs vármegyében (1872). In: Levéltári évkönyv XII. Szerk. Nagy Ferenc. Nyíregyháza, 1997. 161–185.

1. A titkos választás ellenére a jelöltek és maguk a szavazók is tisztában voltak a párt-hovatartozással. A községek választói, azon belül egy-egy jelölt hívei – az összekeveredés és dulakodás elkerülése érdekében – mint kiváltságos politikai elit, együtt vonultak fel, ismerték és tudták kire adják le szavazatukat. (Ezért a jegyzőkönyv segítségével 150 év múltán mi is meg tudjuk mondani, hogy ténylegesen kire szavaztak!)
2. Nyíregyházán a nyílt szavazás rendjét a 2 párt hívei között a Korona Szálló délnyugati sarkától a városháza piacra néző nagy kapujáig rendőri, illetve katonai kordon biztosította. (Ez máskor és másutt is bevett gyakorlat volt.)
3. A megyei Deák-párt már a választások előtt kinyilvánította kompromisszumkészségét: 1872. február 28-i Nagykállóban tartott értekezletén kimondta, hogy 1872-ben (tehát egy évre) az elvi különbségek fenntartásával hajlandó a baloldallal szövetkezni. Az együttműködés csupán a helyi közigazgatás korszerűsítésére, „lehető legjobb” működésére korlátozódott volna, nem pedig országos jelentőségű politikai kérdésekre. A képviselőjelöltek közül is a jobboldal politikusai hangsúlyozták a politikai palettán bekövetkezett változások jelentőségét és egy erős, közjogi acsarkodástól távol álló, szociális, gazdasági és vallási programot hordozó liberális párt megalapításának szükségességét. Gr. Keglevich István – 1872-ben a nyírbogdányi választókerület képviselőjelöltje – egy brossurát szentelt ennek a gondolatnak, kiemelve, hogy „a közjogi vita... mely olyannyira fenntartotta az országgyűlést reformatori működésében, végtére túlélte magát; meddősége ma már a baloldal nagy része és igen kiváló tagjai által is el van ismerve...”

Az együttműködés a baloldallal ekkor még nem volt érdeke: 1872. április 2-án a dadai járás baloldali pártjának Sóstón tartott értekezlete a turini remetének küldött üdvözlő távirattal mutatta meg elkötelezettségét a függetlenségi eszme mellett. Az értekezleten jelenlevők a képviselőházhoz is kérvényt intéztek, amelyben – az általános szavazatjog életbeléptetéséig – az 1848. évi V. tc-ben deklarált választójog kiterjesztését, a hároméves ciklus fenntartását, a vesztegetéseket sújtó törvényjavaslat, valamint az összeférhetetlenségi törvényjavaslat elfogadását kérték még az ülészek befejezése előtt. A megyei baloldal egyúttal rendezte saját sorait is: a szigorú pártfegyelem jegyében a járás valamennyi baloldali tagja tartozott saját nézeteit az értekezlet határozatainak alárendelni! A pártoskodás kontra pártfegyelem dilemmáját a másik (Deák párti) oldalról Lónyay is tudta és megszenvedte – későbbi visszavonulását ezzel is magyarázta.

4. A választásoknak volt egy vidám arculata is, amelyet a politikai harcban érdekelt felek szívesen elfelejtettek volna. Nyíregyházán pl. a Deák-kör május 11-én alakult meg Bodnár István elnöklete alatt, kb. 300 fős taglétszámmal. Június elején már zászlókitűzési ünnepély, tarackdurrogás, zene, dobpergés és szünni nem akaró éljenzés tudatta a város lakóival, hogy a párt képviselőjelöltje gr. Lónyay Menyhért. Kisvárdán a választás napján pl. 41 órán keresztül jó szomszédságban élő, két nagycsaládként mulatott és „karózott” Czóbel Albert Deák-párti és Bárczay Ödön balközép párti szavazó tábora. Bor és enivaló volt bőven, s zeneszó mellett gyorsan röpiült az idő. Látogatást ritkán tettek az ellentáborban: a délutánonként

városból kitóduló leánycselédek is gazdájuk politikai hite szerint választották meg táncpartnerüket. A humoros beszámoló szerint Czóbel Albert végül 1737 szavazatot kapott, egyet akarata ellenére egy kisvárdai ellenzéki csizmadiától. A *Pesti Napló* így interpretálta szavait: „... mert pityókos voltam, későn vettem észre, hogy a piros szuszokba dugtam karomat, midőn már csakis a csücskit kaphattam meg, sok kínlódás után sem bírván visszavenni, egyet nyomtam rajta, hogy vesszen bent.”

5. Az országos ügyek mellett már fontossá vált az adott kerület érdekeinek speciális védelme. Ez történt Nyíregyházán is. A miniszterelnök megválasztásától sokan remélték a város szerencsecsillagának felemelkedését. Megyeszékhelyé válásának tervét elvileg egy olyan befolyásos politikus, mint Lónyay, sikerrel képviselhette volna. A városi jobboldal nem habozott, hogy a közjogi kérdés helyett a pártok szavazótáborának megosztottságát ezzel az új retorikával, „a város érdekeire” hivatkozva használja ki. A választópolgároknak országos politikai kérdések helyett elsősorban szűkebb pátriájuk érdekeit kellene szem előtt tartani, szólt finoman a figyelmeztetés még az alapvetően ellenzéki beállítottságú *Szabolcs* című lapban is: „maradjunk hajlékunkban, s dolgozzunk ennek lakályosabbá tételén.” A propaganda nem is maradt teljesen hatástalan, s a városi Deák-párt jelentős megerősödéséről írnak a korabeli lapok.
6. A nemzetiségi választók nagyobb kormánypárti befolyásolásának vádját éppen Nyíregyháza cáfolta, miközben a magyar nemzeti elv erejét, a magyarosodás eredményeit mutatta a tirpák (szlovák) ajkú tanyai lakosság körében. Vidliczkay József győzelmében nagy szerepük volt. Tiszteletükre ezért augusztus 10-én a baloldali polgárok feleségei 2000 fős bankettet rendeztek a Huszárhoz címzett vendéglőben, így ünnepe a „historiai nevezetességű” tény, „amelyhez hasonlót megyénk története nem képes felmutatni.” Vidliczkay táborát a választójoggal nem rendelkező lányok, asszonyok is erősítették. Ezeket megmozgató, fáklyás-zenés felvonulásokat rendeztek a honatya tiszteletére, s egyiküket a kormányt ostorozó szónoklata miatt a jobboldaliak be is perelték. A *Hon* című napilap – vagy éppen ezért – elragadtatással kiált fel: „Éljenek a nyíregyházi lelkes honleányok!”

A megyei közvélemény és a baloldal nagy része összességében továbbra is kitért a közjogi ellenzékiesség mellett, s ez eleve behatárolta a Deák-párt politikai mozgásterét és győzelmi esélyeit helyben, még valójában jóval a választások előtt.

Nyíregyházán Lónyay veresége a megyei Deák-párt szűkebb hatáskörű, jobbára a tisztviselői, értelmiségi és kereskedőrétegre korlátozódó tevékenységének tükrözte. A választójogi kategóriák szigorú érvényesítése – amelynek eredményeképpen a kézműves választójogosultak száma pl. az 1865-ös 399-ről, 1872-ben 20-ra csökkent – szintén nem növelhette a kormánypárt népszerűségét.

Lónyay – hála a pozsonyi választóknak – nem maradt mandátum nélkül, mégis a nyíregyházi fiaskó, és az a felháborodás, amit a kormánypárt erőszakos választási felépése keltett, hozzájárult a Deák-párt megbomlásához és ahhoz, hogy 1872-ben miniszterelnökségéről lemondott. Az ellenzék sem örülhetett azonban felhőtlenül helyi győzelmének. Abból a hat megyei kerületből, ahol több képviselőjelölt indult, tehát

ténylegesen szavazásra került a sor, csupán két kerületben tudott felmutatni 60% fölötti választási győzelmet; országos viszonylatban pedig egyértelműen kudarcot vallott. Mindez éppúgy előrevetítette a baloldal egy része számára a közjogi ellenzéki feladásának, a Deák-párttal való összefogásnak a szükségességét, mint a megyében a következő, 1875-ös választáson először (és utoljára) elszenvedett választási vereségét.

Lónyay Menyhért 1875 utáni képviselői felkérései is mutatják, hogy nem lehet automatikus a „befolyásos politikus” = egyértelmű választási győzelem képlete. Abban a személyes életút és politikai bizonytalansági faktor is jelentős. „Ha meg akarnám magam választatni itt Hátszegen – írja testvérének 1875-ben – az igen kevésbe kerülne. „Kedves Bercim, úgy látom, hogy neked az a véleményed, választassam meg magam Hátszegen. Nincsen hozzá kedvem. Mit csináljak én a pártok mostani helyzetében az alsóházban? Mameluk [Tisza Kálmán híve] nem lehetek. Sennyeyánus még kevésbé – de a pozsonyiak dezerciója [elpártolása], a beregiek hálátlansága annyira elkedvetlenített, hogy én nem tolom fel magam sehol jelöltnek.”¹¹ Ekkor Buda első kerületének választói kérését elhárította, mivel korábbi minisztere, Pauler Tivadar is itt kívánt indulni.

Választási eredményei mutatják, hogy politikai értelemben perifériára szorult. 1872 végén kénytelen lemondani miniszterelnöki tisztségéről. 1876-ban Zenta (Bács megye) képviselőválasztásán a szabadelvű párt országos vezetése Lónyayt javasolta a városnak, ahol győzött, de Mérsékelt párton kívüli lett. 1878-ban élete utolsó választásán ismét szülőföldjén indult (700 szavazattal győzte le Urayt), a következő ciklusban 1884-ben bekövetkezett haláláig azonban már csak a főrendiház fontosabb üléseire járt el.

Számszerű bizonyíték is rendelkezésre állhat, amellyel tevékenységének és egyben az ellene irányuló vádaknak a súlyát értékelhetjük. Az itt bemutatott adatsor/diagram metodikai szempontból kiindulópont, amelyet a további kutatásoknak lehet és kell pontosítani, de iránymutatóként szolgálhat a miniszterelnök neve, mint referenciapont megértéséhez.

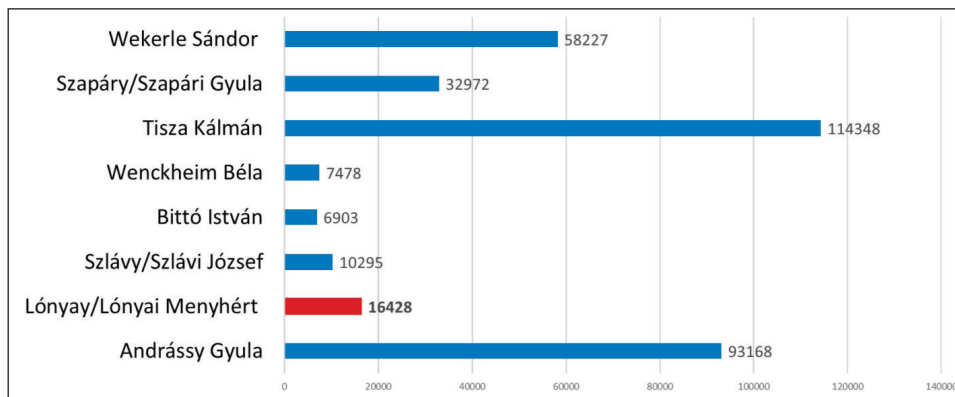
Egy politikus „súlya” a nyilvánosság szemében

Alapvető kérdés, de mindeddig adatok hiányában csak megérzéseire hagyatkozhatott a kutató, ha meg kellett ítélnie: maga a kor hogyan viszonyult egy-egy miniszterelnökhöz? Milyen volt egy miniszterelnöki karriert befutó politikus közéleti jelentősége és ezt hogyan lehet összehasonlítani egy másik pályaképpel? A helyzet – hála a digitalizációnak – kicsit tisztult.

Az *Arcanum* adatbázis jelenleg magában foglalja több tízmillió oldalon a legjelentősebb korabeli tudományos és szakfolyóiratok, heti- és napilapok, valamint lexikonok és tematikus könyvgyűjtemények legjavának anyagát. Az adatbázis folyamatosan bővül, ezért az egyszerű keresés akár már most is több számszerű adatot hozna az elmúlt hónapokhoz képest, s figyelembe kell venni a névazonosságokból (pl. a pénz-

¹¹ Lónyay Menyhért levele Lónyay Albertnek, 1875. jún. 21. és 30. MNL OL P 470. 1. t. 1. cs. Lásd CIEGER, 2008. 412.

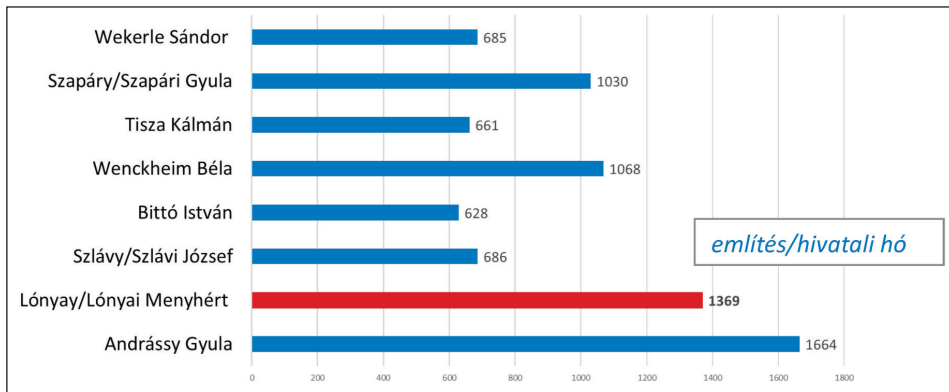
ügyminiszter második fia szintén Lónyay Menyhért, illetve Andrássy Gyula és fia) adódó néhány százaléknyi hiba lehetőségét. Az 1870-80-as évekből ráadásul elég hiányosak a sajtótermékek, az évek eloszlása tehát nem egyenletes. A névazonosságból származó problémát azonban ki lehetett küszöbölni, s a diagram így egyfajta hozzávetőleges, de mégis új és markáns képet ad arról, hogy Lónyay és a korai dualizmus kori miniszterelnökök nevét – akármilyen éllel – hányszor említették a sajtóban, a korabeli könyvekben. Milyen értelemben és mikor tekinthető egy-egy politikus „referenciapontnak” a korszak olvasó, tehát jellemzően egyúttal politikai közvéleményének szemében?

Nyolc miniszterelnöknév hivatkozásszáma (1840–1919)

Lónyay Menyhért / Lónyai Menyhért névvel több, mint 16.000 alkalommal találkozunk, s ez önmagában is a negyedik legmagasabb szám a korai korszak nyolc miniszterelnöke között. Természetesen a kiegyezést megkötő Andrássy Gyulával, a leghosszabb ideig miniszterelnök Tisza Kálmánnal és legtöbbször (háromszor, különböző korszakokban) miniszterelnökké kinevezett Wekerle Sándorral nem versenyezhet, de figyelemreméltó, hogy ha a hivatalban eltöltött hónapokkal vetjük össze hivatkozásszámaikat, akkor már – Andrássy után – a második leggyakrabban emlegetett politikusról van szó! A kortársak tehát – havonta több mint másfélezer alkalommal – árgus szemekkel figyelték, elemezték, bírálták vagy éppen támogatólag idézték tevékenységét és emlegették nevét egy egész korszakban. (Az 1840–1919 közötti négy évkörre, azok periodikáira, könyvekre, lexikonokra terjedt ki a vizsgálat).¹²

¹² <https://adt.arcanum.com/hu/>

Családi kapcsolatok ereje és gyengesége

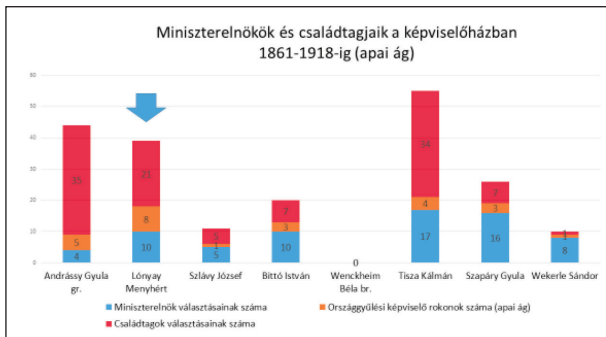
A Lónyayt és a korszak vezető politikusait érintő másik fontos vádpont volt, vissza-visszatérő jelleggel a nepotizmus, a politikus rokoni kapcsolatainak mozgósítása, a testvérek, unokatestvérek, gyermekek pozícióba emelése.

Lónyayék számára valóban tudatos családi stratégiaként fogalmazódott meg még a korszak hajnalán is: „Nekünk, 3 testvérnek úgy kell combinálnunk a dolgokat, hogy emeljük egymást, együtt tervezve és együtt tartva. Ha nem is mindjárt, de idővel.”¹³ Ez olyan formában is megmutatkozott, hogy pl. bátortalan Albert öccsét „beleforcíozta” (beleerőltette) 1853-ban a tiszai elnökségbe, majd az ugocsai főispánságba.

Az egyéni levelezésekből tudjuk, hogy nemcsak a Lónyayak, hanem más családok körében is hasonló jellegzetességgel kell számolni (pl. az Andrássyak esetében is.) A későbbi példák részletezése helyett egy összefogó, statisztikai kép megrajzolásra is válalkozhatunk.

Az alábbi diagramban sorra vettük a korszak elejének miniszterelnökeit, az általuk megszerzett mandátumok számát, apai ágú rokonoknak (testvéreknek, unokatestvéreknek, fiúgyermeknek) a neveit, akik képviselőválasztásokon sikerrel szerepeltek. Itt a rokonok számát és az általuk megszerzett mandátumok számát is láthatjuk.

Lónyay választási győzelmeinek magas a száma (10), de e fölött szerepelt Tisza Kálmán és Szapáry Gyula is, míg Bittó István szintén 10 alkalommal nyert mandátumot. A képviselővé váló rokonok száma tekintetében valóban a Lónyay nevéük emelked-

¹³ Lónyay Menyhért Lónyay Alberthez, 1860. okt. 25., nov. 13. MNL OL P 470. 1. cs. Idézi: CIEGER, 2008. 100.

nek ki: összesen további nyolc tagja a családnak lett képviselő. Az általuk megszerzett győzelmek száma (21) és így a parlamentben eltöltött idő hossza azonban nem volt a legmagasabb, azt az Andrássyak (35) és a Tiszák (34) is meghaladták.

Lónyay tehát a rokonok legmagasabb száma (8 fő) miatt is feltűnő lehetett a kortársak számára, miközben ezzel nem volt egyedül, sőt miniszterelnöktársai – igaz szűkebb rokoni körben, – de hosszabb ideig biztosították maguk és a család politikai befolyását.

Mіндеzen túl úgy tűnik, hogy javaslataival a helyi (megyei) és országos központi akarat egyensúlyának kialakítására tett kísérletet. Egyfelől Magyarországon megyei szintű önszerveződésre lett volna szükség: a megyéket kell részesíteni a területükről befolyó egyenes állami adókból. Másfelől a közigazgatási apparátust teljesen a központi kormányzat alá kell rendelni.¹⁴

Szerepek egymást erősítő és gyengítő láncolata

A Bolond Miska gúnyrajza, a Magyar Tudományos Akadémia elnökéről, Lónyay Menyhértől és alelnökéről, Csengery Antalról.

Lónyay Menyhért: Tónikám, négy szemközt kérdlek, hogy tudtad akadémiai másodelnök létedre műveidet úgy – compillálni?

Csengery Antal: Ne izélj, Menyhért. Hát te – köztünk maradjon – elnök létedre, hogy compillálad össze – a házaidat?

Magán és közélet összefonódása nem új jelenség a politikában. A kortársak számára inkább az volt új és megemészthetetlen, hogy a népképviselői országgyűlés alkotmányos keretei között, a polgári jogállamiság kiépülésével sokan remélték, hogy a viszonyok átláthatóbbá válnak, s az egyéni befolyás politikai szintre lépve nem fogja meghatározni egész régiók számára a vasútépítések, építkezések vagy éppen a tudományos teljesítmény és siker mértékét. Ráadásul Lónyay tudatosan vallotta magát Széchenyi követőjének, s ebben az értelemben egy politikus gazdagodása, más területen elért eredményei nem hogy megkérdőjelezendők vagy szégyellni valók, hanem ellenkezőleg, büszkén vállalandók voltak: mutatták a politikus egyéni rátermettségét is.

Ezzel szemben a kortársak, főként ellenzéki részről a politikustól az átlagnál is nagyobb óvatosságot, erkölcsiséget és mértéktartást vártak volna. További problémát jelentett, hogy Lónyay saját családtagjai (pl. testvére és fiai, különösen Menyhért fia) anyagi gondjainak megoldásáért is sokat és sokszor tett. 1873-ban, majd 1877-ben, 1882-ben különösen jelenetős összegű kölcsönöket vett fel – az esetek végeredményében azonban eredménytelenül. Tartozásai harmadát a Magyar Földhitelintézet követe-

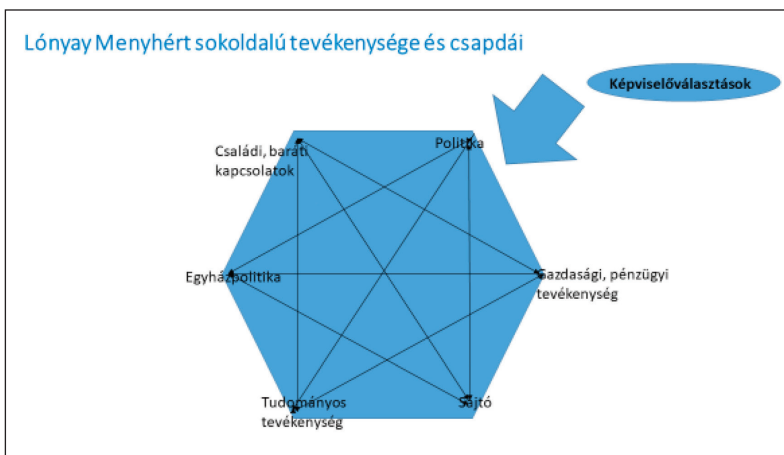
¹⁴ LÓNYAY MENYHÉRT: Közügyeinkről. Ráth Mór, Pest, 1873. Lásd CIEGER, 2008. 466.

lései tették ki, amelynek egyik alapítója és haláláig elnöke volt. Ennek ellenére később még fizetése hitelintézeti lefoglalásának réme is fenyegette, más vállalkozásai, mint a saját maga által évekig támogatott és öt cikkeivel politikailag segítő *Reform* című lap is veszteséges volt, sőt azt fel kellett számolnia. Nehezen tudta saját birtokai gazdasági egyensúlyát is megtartani. Podmaniczky Frigyes végül így jellemezte a megözvegyült Kappel Emma az özvegyasszony és a Lónyayak sorsát: „Szegény Lónyay Menyhért, tekintve kiváló tulajdonait, más bánásmódot érdemelt volna a sorstól. Noha családja is fényes meteorként tűnt fel a láthatáron, csak azért a kevés ideig tartó ragyogás után végleg letűnjék a semmisségbe.”¹⁵

A dualizmus létrejötte után, az azt követő mintegy nyolc évet érdemes lenne külön korszakként kezelni, s ahogy Lónyay tette, a „visszaesés”, vagy a válság időszakának mondani. Bizonytalan volt maga a kiegyezéses rendszer működőképessége, felerősödtek s csak 1872-re csillapodtak a cseh trialista elképzelések, beütött az 1873-as gazdasági válság, amely éppen a rendszer gyors és optimális működésében, birtokai megmentésében reménykedő egykori birtokos nemességet sújtotta.

Ez a „billegés” jellemző Lónyay politikai pályájára. Szerepei, köz és magánéleti helyzetei éppúgy lelhettek elősegítői saját és családja karrierjének, mint lettek támadások célpontjai és okai politikai és erkölcsi kudarcainak. E „pókháló” szálai tarthatták, erősíthették egymást, de össze is gabalyodhattak egy pillanat alatt.

Sokan vádolták hataloméhséggel, de éppen az a jellegzetesség, hogy politikai karrierje második felében a pártonkívüliséget választotta, ennek ellentmond. Jellemzőbb lehet rá inkább, már fiatalabb korában is ismert és emlegetett türelmetlensége és vagy-vagy gondolkodása. Egyik legfontosabb politikai tette volt az 1867-es gazdasági kiegyezés részleteinek kidolgozása és annak elfogadtatása az uralkodóval és a magyar vezető körökkel, jelesen Deákkal. Amikor úgy érzi, hogy a megegyezés lehetősége elillan, nem hezitál megírni Csengery Antalnak: „Többet kivívni lehetetlen... Én ez egyezményhez tárcámat kötöm. Vedd által, tüstént átadom!”¹⁶

¹⁵ PODMANICZKY FRIGYES: Naplótöredékek, 1888. V. köt. 275. OSZK Kt. Quart Hung 1417. Idézi: CIEGER, 2008. 513.

¹⁶ CIEGER, 2008. 170.

Két új vonás mindenképpen tartozik ehhez a dualizmus kori politikai arcképvázlatához.

Miniszterelnökségét követően az őt támogató Vacsorapárt egy olyan formáció képét mutatta, amely a későbbiekben hiányzott a magyar politikai palettáról, azt csak az értelmiségiek kaszinói és kávéházi eszmecseréi pótolták, de a korszak végén egyre inkább elégedetlenkedve, a hatalom berkeiből kiszorulva és éppen ezért forradalmi változásokban reménykedve.

1878 őszén még nem kevesebb, mint negyvenöt párton kívüli hatvanhetes képviselő, – akik jó kapcsolatokat ápoltak az Egyesült Ellenzék vezéreivel is –, bérelt egy klubhelyiséget, s esténként megbeszélték a napi politikai eseményeket, hogy eredményét a képviselőházi felszólalásban kamatoztassák. Gaál Jenő visszaemlékezése szerint „Az érzés és modor finomsága, a közérdek mindenek fölé való helyezése és az irigységtől, féltékenységtől mentes kölcsönös jóakarát jellemezte ezt az érdemes, kiváló magyar politikai társaságot, mely a kezdőket nagy szeretettel karolta fel.”¹⁷

A másik vonás a rendi hierarchia és a polgári egyenlőségeszmény közötti átmenet. Személye sokoldalúsága és polgári vonásai miatt éppen a hazai zsidóság szemében lett példává, szimbólummá és – Lónyay szándékaival e tekintetben már ellentétben – a hazai viszonyok kritikájával és negatív beállítással együtt. Az *Egyenlőség* című lap szerint a zsidó magyarok, akinek hazafias törekvéseit, iparkodását, szellemét gyanúsítják, sőt gúny tárgyává is teszik, Lónyay sorsából merítették vigasztalást. A neológ zsidóságot reprezentáló lap 1884. november 9-i száma halálának hírére, őt méltató nekrológgal jelentkezett: „A Lónyai Menyhért koporsójára lerakott koszorúk a nagy hazafinak főleg azon érdemeit dicsérik, melyek miatt a zsidóság ellen a leggyűlöletesebb vádak emeltek... Lónyai Menyhértnek leginkább bámult erényei ugyanazok a tulajdonságok voltak, amely tulajdonságokat az ő eredményeikben a zsidóknak szemére szoktak vetni...”

A lap szerint az antiszemitizmus oka is ez: a „nemzetgazdaság terén kifejtett buzgalma folytán eredményképpen mutatkozó anyagi jólétet és szellemi függetlenséget szeretete volna kizsákmányolni, és a mely irigységet bizonyos elemek renyhése és léhasága növesztett, nem válogatva akkor már sem a fegyverekben, sem a támadásokban...”

Nem kételkedtek, hogy a jövő a polgári erényeket fogja igazolni: „Eljön az idő, midőn azt a szellemet, mely nem hátrafelé, hanem előre tör, mely az újkor követelményeit megértette, és a mely Magyarországot a régi időkből fenmaradt furcsaságoktól megszabadítani akarja, hogy ezt a modern szellemet ünnepelni fogják...”¹⁸

A hit ereje, a kiválasztottság kétsége és bizonyossága

Nem ismerjük pontosan Lónyay belső, lelki hitéletének mélységét. Legfőbb kincsként, titokként kezelhette, ha erről még levelezése és naplója sem szól, pláne nem a közéleti szereplés pillanatai és dokumentumai. Mégis van néhány olyan kulcsmozza-

¹⁷ Gaál J. G., 1940. 90–91. Idézi: CIEGER, 2008. 452.

¹⁸ *Egyenlőség*, 1884. november 9. 45. sz. 2–3.

nat, amely arra utal, hogy Lónyay számára nem egyszerűen szerep volt reformátussága és a dunamelléki egyházkerület világi főgondnoksága. Nézzünk néhány kulcsfontosságú életpillanatot!

Élete saját maga által legnevezetesebb tartott időszaka, amikor az adminisztrátori rendszert keményen elítélő Kossuth-féle – Szent-Iványi Károly neve alatt beadott – uralkodói leiratra adandó válaszfelirati javaslattal szemben az enyhébb választ merete javasolni. Széchenyi jegyezte be róla naplójába 1848. február 5-én: „Lónyay Menyus mint Holocaust [égő áldozat]. Támogatni fogom, ha kell, a véremmel!”¹⁹ Figyelemre méltó, hogy Lónyay javaslata mindössze egy szavazat különbséggel, de győzött. A lármát, az elkeseredést és zavart nem lehetett leírni [...] Az ellenzéki társai, ha nem is szöszegőnek, de apostatának [párttűtő] tartották, s Pesten kezdeményezték kizárását az Ellenzéki Körből (amely végül elmaradt).²⁰

Egyik példaképe volt Eötvös József: ahogy őt és feleségét látta 1843–44-ben az hozta el „leginkább az óhajtást a családi élet után [...] légy tanúm az esküvőnél, gondolván, ez áldást fog hozni házamra. [...]”²¹ Aztán ő is leírhatta: „Oly kedves kis feleséget bírni, mint az enyém, az Isten valóságos legnagyobb áldása, a boldogságok legnagyobbika...”²²

Még halála előtt két évvel is egyik fő feladatának tekintette az átfogó közgazdasági, nemzetpolitikai művének megírását. Az örökkévaló említése itt sem lehet pusztán retorikai fordulat. Ahogy az sem, hogy az rögtön az anyagi biztonság kérdésével kapcsolódik össze: „a politikai és közélettől búcsút vettem, az is lemondott rólam, de nincsen kizárva az irodalmi tevékenység, csak az Isten adja, hogy a bérletet keresztül vigyem, sürgős terheim lerójam [...] egy hosszú könyvet lehetne írni, ahhoz azonban mindenképp felett nyugalom [...] és rendezett anyagi viszonyok, független viszonyok kellenek”.²³

1883-as akadémiai elnökké választása kapcsán már tudja, hogy ez lesz az utolsó választása. Gondolkodik utódjáról, amely összekötötte volna élete egyik példaképével, s újabb példáját adja gondolkodásmódjának, amelynek egyik része volt a családi örökség tisztelete. Mindenképp a sors és Isten akarata marad az úr. „A kedvezőtlen sors megviselte tekintélyemet, a múltakat az emberek feledék, csak lenne ki helyemet betölthetné, ma visszavonulnék ezen az országban leginkább megtisztelő állástól. Képezni s nevelni kell az utódot – gr. Széchenyi Bélára gondolok. Fogok vele szólni legközelebb. [...] Jobb nekem lassan-lassan visszavonulnom minden nyilvános élettől – rendezem ügyeim –, s míg élek Isten segédelmével, az irodalmi tudományos munkásságnak fogom időm szentelni.”²⁴

¹⁹ Széchenyi naplóbejegyzése, 1848. febr. 5. Idézi: CIEGER, 2008. 57. Az esetről lásd VÖRÖS KÁROLY: Az 1847–1848. évi országgyűlés. In: Mérei Gyula (főszerk.): *Magyarország története tíz kötetben.* V/2. köt. Budapest: Akadémiai. 1204–1215.

²⁰ CIEGER, 2008. 58–59.

²¹ Lónyay Menyhért – br. Eötvös Józsefnek, Bécs, 1870. szeptember 27. A levelet teljes terjedelmében közli GÁNGÓ GÁBOR: Trefort Ágoston és Lónyay Menyhért Eötvös-émlékbeszéde, 1872. Aetas, 1998. 2–3. sz. 207.

²² Lónyay Menyhért Lónyay Alberthez, Párizs, 1845. nov. 11. MNL OL P 470. 1. cs. Lásd CIEGER, 2008. 50.

²³ CIEGER, 2008. 298. Lónyay Menyhért naplójegyzete, 1882. nov. 23. MTAK Kt. Ms. 5306/8.

²⁴ CIEGER, 2008. 469. Lónyay Menyhért feljegyzése, 1883. máj. 9. MTAK Kt. Ms. 5307/30.

S vajon áldás kíséri-e élete tetteit? Kétely volt benne, s a döntést Istenre bízta egy általa „gyanúsítási korszak”-nak nevezett időben!

Gazdasági feljegyzései, mint egyfajta végrendelet sorai között olvashatjuk: „de különösen azért, hogy ha az Isten úgy rendelné, miszerint hosszú életű ne legyek, kedves nőm és gyermekeim tudhassák, mit miképp kezdeményeztem s mik voltak szándékaim [...] s ha áldás követendi [...] igyekeztem, ha mint eddig, a munka és takarékoság által sikerülend a vagyont nevelni...”²⁵

A legkiélezettebb politikai életesemény, miniszterelnöki lemondása és kormánya távoztása kapcsán is egy olyan nyilatkozatot kívánt aláírtni 1872. november 29-én este, mely szerint „bármelyikünknek maradását a kormányon üdvtelennek tartjuk”. (Erre nem, csupán a testületi lemondásra került sor december 1-jén. Kiemelés Sz. L.)

Nem véletlen az ember halálának helye és ideje. Lónyay Menyhért élete egyik kiemelkedő pillanata volt a református egyház több mint egy évszázad után, Debrecenben összehívott alkotmányozó zsinata (1881. október 31.), ahol főszerepet játszhatott.

Itt is jellemző érvelésében a vagy-vagy gondolkodás: „[...] a »lenni vagy nem lenni« kérdése forog fenn. Lenni rendezett állapotban, [...] vagy nem lenni egységes egyház, de megmaradni zilált, gyenge, bizonytalan állapotunkban.”²⁶ Szorgalmazta, hogy a befolyó pénzeket egy állandó végrehajtó bizottság kezelje és a teljes összeg felhasználásáról a konvent határozzon, s azt ne osszák meg az egyházmegyék és kerületek saját céljaira. A közalap-bizottság létrejött, és elnökévé választották.

Kolozsvárott a református egyház közalap-bizottság ülésén, 1884. november 3-án lett rosszul, s egymás után három szívroham érte. Édesanyjához írt utolsó levelében az Akadémia pénzügyeinek rendezését és az egyházi közalap megteremtését emeli ki, mint élete jelentős tettet: „Az Akadémiának bonyolódott pénzügyeit rendeztem, de leginkább örvendek azon, hogy hitfeleim vallási ügyeiben szolgálhattam s különösen az Isten szolgálói, özvegyei és árvái jólétének emelésére, a nyomor enyhítésére tettem annyit, mennyit előttem alig tett és tehetett valaki. Midőn dunamelléki főkurátorrá lettem, az egyházmegyékben voltak némi özvegyek és árvák gyámegyletei, de superintendentiális közalap nem volt. Én létesítettem erre egy alapot. Jó rend és takarékoság által ez alap túlhaladja nem sokára a 100000 forintot.”²⁷

Élete végén talán elhitte magáról és a nemzetéről is: Magyarország és az igaz magyarság nem csak volt és lesz, hanem van!

²⁵ Lónyay Menyhért saját gazdaságára vonatkozó jegyzetei, 1873. ápr. 9. MTAK Kt. Ms. 5306/21. Lásd CIEGER, 2008. 489.

²⁶ Lónyay szeptember 16-án elmondott zsinati beszédét lásd Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1882. szept. 24. 39. sz. 1250. (Zsinati tudósítás). Szerk. és kiadó.: Ballagi Mór.

²⁷ Lónyay Menyhért édesanyjához, Szt. Lőrinc, 1884. okt. 24. (Lónyay J. 1891, I. köt. 172–173). CIEGER, 2008. 480.